

door: Carel Jansen

Taalbeheersing als nieuwe retorica: Op weg naar een herwaardering

Hoe kunnen we het schoolvak Nederlands weer een steviger fundament geven? We moeten terug naar de basis, zegt de Groningse hoogleraar Carel Jansen: laten we de klassieke retorica weer leidend maken.

Deze bijdrage is niet bedoeld als een beschrijving van de stand van zaken in een deel van de neerlandistiek. Ook is het niet mijn doel om hier een toekomstige ontwikkeling te voorspellen. Daarvoor zijn er te veel factoren in het spel die zich slecht laten overzien. Wat ik hier wel wil doen, is een pleidooi houden voor wat in mijn ogen een gunstige en verstandige ontwikkeling zou zijn: een herwaardering van de klassieke retorica als basis voor het onderwijs in de taalvaardigheid, zo men wil de taalbeheersing, op verschillende niveaus.

Daarmee ben ik bepaald niet de eerste. Antoine Braet, emeritus hoogleraar van de Universiteit van Amsterdam, maar het grootste deel van zijn werkzame leven actief als prominent neerlandicus aan de Leidse universiteit, initieerde in 1980 al de uitgave van *Taalbeheersing als nieuwe retorica*, een bundel met programmatische artikelen over dat toen nog jonge vak.

SPIJTIG

Die titel koos Braet natuurlijk niet voor niets. Ietwat optimistisch ging hij ervan uit dat taalbeheersers zich eigenlijk allemaal nieuwe retorici voelden. In dat toen betrekkelijk nieuwe vak werd taalgebruik immers niet op zichzelf beschouwd. Net als in de klassieke retorica draaide en draait het in de taalbeheersing om taal als communicatiemiddel waarmee een doel bij een publiek wordt nagestreefd. Daarbij is er – ook weer net als bij de Griekse en Romeinse retoren – niet alleen aandacht voor de communicatie-

producten, maar ook voor de processen die aan de totstandkoming daarvan voorafgaan.

Hoeveel instemming de analyses van ontwikkelingen in het vak die Braet ook na 1980 publiceerde bij vakgenoten ook mogen hebben ondervonden, zijn volgehouden pleidooi om de verworvenheden van de klassieke retorica helder door te laten klinken in de taalbeheersing en in het taalvaardigheidsonderwijs heeft, behalve in Leiden zelf, toch minder succes gehad. Achteraf gezien is dat spijtig. Taalbeheersers hebben zo een kans ongebruikt gelaten om het taalvaardigheidsonderwijs in Nederland van een herkenbaar en degelijk fundament te voorzien. En het ontbreken van stevige fundamenten is ongetwijfeld een van de factoren geweest die tot een breed gevoelde onvrede hebben geleid met wat er in het vak Nederlands de afgelopen decennia is gebeurd.

LOGOS, ETHOS EN PATHOS

Ik pleit niet alleen voor een prominente rol van de klassieke retorica in het taalvaardigheidsonderwijs omdat ik denk dat we leerlingen – maar ook studenten in het hoger onderwijs – daarmee verder kunnen brengen in hun eigen productieve vaardigheden: schrijven, spreken en debatteren. Ik pleit ook en vooral voor een prominente rol van de klassieke retorica omdat we leerlingen en studenten zo beter kunnen leren te doorzien hoe als professionele sprekers of schrijvers proberen hen tot een bepaald standpunt te brengen. Ik stem dan ook graag in met collega-taalbeheerser Jean Wagemans, die twee jaar geleden in een column in *De Volkskrant* een niet nader bekende Griek

aanhaalde. Die anonieme Griek kerfde ruim tweeduizend jaar geleden in een muur: “Wie de retorica niet bestudeert, wordt er het slachtoffer van.” En zo is het.

Pleitbezorgers van een nieuwe, belangrijkere rol van de klassieke retorica hebben de tijd mee. Meer dan toen Braet de taalbeheersing als nieuwe retorica introduceerde, is er nu een brede belangstelling voor technieken die succesvolle sprekers als Frans Timmermans, Barack Obama en onlangs nog Michelle Obama gebruiken om hun publiek te overtuigen. Enkele maanden geleden liet Wouter Bos in een aflevering van de *DWDD Summerschool* zien hoe ervaren politici logos, ethos, en pathos inzetten om hun doelen te bereiken. Het gebruik van die klassieke termen schuwde Bos niet, en hij liet ook acteur Gijs Scholten van Aschat het woord voeren als Aristoteles. De uitzending werd niet alleen positief gewaardeerd door de recensenten, maar er waren ook meer dan 700.000 kijkers. Laten we dat draagvlak benutten voor wat op zijn minst een start zou kunnen zijn voor een serieuze discussie over meer aandacht voor de klassieke retorica in ons onderwijs. Ik doe daar graag aan mee. ●

Carel Jansen is hoogleraar Communicatie- en Informatiewetenschappen bij de Faculteit der Letteren en buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit Stellenbosch in Zuid-Afrika. Hij is een expert op het gebied van de instructieve en persuasieve communicatie.